

JOHANNES JØRGENSENS UNGDOMSROMANER OG -FORTÆLLINGER

Et forsøg på en rehabilitering

Af *Sven Hakon Rossel*

Med udgangspunkt i den ofte stedmoderlige og til dels yderst kritiske omtale – hvis denne overhovedet er til stede – forsøges her en nyvurdering af Johannes Jørgensens såkaldte ungdomsromaner og -fortællinger, og der argumenteres for at inddrage en række senere ufortjent ignorerede prosaværker, *Den yderste Dag* (1897), *Vor Frue af Danmark* (1900), *Eva* (1901) og *Græs* (1904).¹

Jørgensens ungdomsprosa i forskningen

I de gængse litteraturhistoriske opslagsværker omtales Johannes Jørgensens (1866-1956) fem ungdomsromaner *Foraarssagn* (1888), *En Fremmed* (1890), *Sommer* (1892), *Livets Træ* (1893) og *Hjemvæe* (1894) gerne med en skiftende fokusering og en undertiden underliggende kritisk tone. Endnu mere stedmoderligt behandles de senere romaner, *Den yderste Dag* (1897) og *Vor Frue af Danmark* (1900).

Således peger Ejnar Thomsen på det "enstonigt fremherskende Motiv i hans [dvs. Jørgensens] første bøger", som værende "Provinsstudentens Møde med Hovedstaden" (1962, s. 102-103). *Den yderste Dag* karakteriseres som selvbiografisk og havende "en tydelig katolsk Tendens", mens *Vor Frue af Danmark* tilordnes Jørgensens "Opbyggelses- og Bekendelseslitteratur". Vilhelm

---

1 Artiklen tager udgangspunkt i et foredrag holdt i Johannes Jørgensen-Selskabet, 13. august 2022.

Andersen vier i sin litteraturhistorie ganske vist Jørgensen hele 15 sider, men fælder over ungdomsromanerne såvel som de efterfølgende to romaner, med udgangspunkt i den her skildrede lammende introspektion, denne dom: "[...] det var i al Fald ikke Romanskriver, han [dvs. Jørgensen] skulde være". Romanen *Vor Frue af Danmark* "er ingen Roman" (Petersen & Andersen, 1925, s. 570). Mindre kritisk er F.J. Billeskov Jansen, der i sin gennemgang af forfatterskabet i *Dansk litteraturhistorie*, bd. 4, fokuserer på de mandlige hovedpersoner og deres "mageløse følsomhed overfor naturstemninger" (1977, s. 361) og blot strejfer de kvindelige personers betydning i det psykologiske spil. *Den yderste Dag* karakteriseres blot som katolsk polemik (s. 395). En begrænset og dermed indsnævrende biografisk vurdering kommer til udtryk i Mogens Brøndsted og Sven Møller Kristensens *Danmarks Litteratur fra 1870 til Nutiden*, bd. 2, der både fuldstændigt ignorerer Jørgensens debutværk, digtsamlingen *Vers* (1887), og udelader alle fem titler; til gengæld anvendes genrebetegnelsen "fortælling", der måske med lidt ond vilje kan ses som en vis nedvurdering af teksten: "Hans første bøger, i alt fem fortællinger [!], handler alle om ham selv i denne periode" (1974, s. 41). De senere romaner nævnes ikke. Mere præcis er omtalen i Ib Fischer Hansens *Litteraturhåndbogen* – ligeledes uden at anføre titler – af de "fem små lyriske kærlighedsromaner, der især behandler splittelsen mellem seksualitet og åndelig kærlighed" (1987, s. 438). Heller ikke her omtales de senere romaner og det samme gælder for John Chr. Jørgensens *Dansk Forfatterleksikon*, bd. 1, der blot nævner "fem små romaner" – men med henvisning til separat omtale i bd. 2 af *Foraarssagn* og *Livets Træ* – om "yngre mænd, som kæmper med holdning til livet og kvinderne [...]" (2001a, s. 234), uden at der i øvrigt foretages en kvalitativ vurdering af teksterne.

Disse vurderinger står i stærk modsætning til efterskriften i den nye udgave af fire af de fem ungdomsromaner udgivet i 2021 af forfatteren Hans Otto Jørgensen med titlen *Jørgensens ungdomsromaner*,² der indledes med ordene: "Johannes Jørgensen var et

2 Bogen indeholder ligeledes en række essays af Jørgensen: "Charles Baudelaire" (*Tilskueren*, 1891; senere i *Essays*, 1906), "Edgar Poe" (*Tilskueren*,

geni ...” (s. 529). Beklageligvis er *Foraarssagn* her udeladt, hvilket skyldes, at udgaven er et direkte optryk af første bind af *Udvalgte Værker* (1915), der netop udelader denne tekst. Desuden indeholder udgaven et optryk af to essays af Jørgensen om henholdsvis Charles Baudelaire og Edgar Allan Poe samt to lyriske drømmeskildringer. De to første tekster er givetvis medtaget for at pege på to af Jørgensens tematiske forbilleder, hvad angår henholdsvis længselsmotivet og den dekadente fin de siècle-stemning, de to sidste især som illustrationer til den prosalyriske stil, der kendetegner Jørgensens ungdomsromaner. Disse to skildringer, ”Paradiset” og ”Trædemøllen”, blev trykt i bogen *Stemninger* (1892). *Stemninger* med tegninger af Viggo Pedersen er en blanding af digte og korte prosastykker, der på mange måder kan ses som en ouverture til de efterfølgende romaner – ikke blot stilistisk set, hvad angår den mesterlige lyriske prosa, men også tematisk set. Her møder vi for det første trangen til lykke kontrasteret af rastløshed og ensomhed – karakteristisk er linjerne: “[...] jeg længes mod det Legem, som er Muld./ og mod et Kys af hendes ømme Mund./ Men ene gaar jeg i det vaade Græs” (s. 33) – for det andet en lang række drømme, der opløser sig i intet, og for det tredje splittelsen mellem den lykkebringende natur og den fordærvede menneskeverden, der kun kan overvindes gennem en orientering henimod eller snarere accept af forsagelsens budskab. Således findes allerede her de første ansatser til Jørgensens senere opgør med det naturalistiske såkaldte moderne gennembrud.

Udgiverens efterskrift afrundes med følgende lovprisning: ”Den konverterede Johannes Jørgensen anno 1904 skriver vanvittigt godt”, en vurdering, der langt hen ad vejen kan bifaldes på trods de mange tilbagevendende motiver og mennesketyper. Under overfladen er ungdomsromanernes strukturering ganske kompleks, og ikke mindst stilistisk set er de små, men ganske vellykkede kunstværker.

1893; senere i *Essays*, 1906), ”Paradiset” (*Stemninger*, 1892) og ”Trædemøllen” (*Stemninger*, 1892) – to lyriske drømmeskildringer – men uden disse her i fodnoten anførte bibliografiske oplysninger.

Efterskriften, der først og fremmest beskæftiger sig med de selvbiografiske elementer i ungdomsromanerne med fokus på Jørgensens forhold til Ingeborg Stuckenberg, udmærker sig ved en impressionistisk stil og en ganske tankevækkende omend noget diffus præsentation af Jørgensens tidlige forfatterskab, men uden inddragelse af hans lyrik.

De fem ungdomsromaner

I den første af romanerne, *Foraarssagn*, hvis titel af Vilhelm Andersen (Petersen & Andersen, 1925, s. 568) ses som afledt af Ivan Turgenjovs kærlighedsfortælling *Foraarsbølger* (1872), introduceres vi allerede til dén mandlige hovedfigur, provinsstudenten Jens – Jørgensen er som bekendt selv døbt med fornavnene Jens Johannes – der utvivlsomt danner model for de tilsvarende mandlige personer i de følgende romaner, men ikke i en statisk betydning. Tydeligvis sker der en udvikling i de fem bind fra den sensitive men vege og drømmende ungersvend i *Foraarssagn*, frem til de sidste romaners modnede, livserfarne og til dels viljestærke mandlige skikkelser.

Litteraturhistorisk interessant er romanens indledende yderst omhyggelige og præcise naturskildring, der lader et menneske gradvist vokse frem som en del af denne natur – en tydelig parallel til indledningen til J.P. Jacobsens debutnovelle "Mogens" (1872). Ligeledes påvirket af Jacobsen er de præcise måske lidt omstændelige naturskildringer – "Et Land, der fladed sig frem fra Synsrandens solblaa Skovmure i lange Bølger af grønblaa Havre og gul Rug og Engbund og Brakjorders Brune. Et hegntavlet Land [...]" (Jørgensen, 1888, s. 1) – der dog efterhånden viger for en mere impressionistisk og lyrisk delvis melodios fremstillingsmåde ganske virtuost blandet med erindringsscener og drømme, der peger frem mod prosalyrikken i *Stemninger*.

Yderst interessant – og ganske avanceret – er Jørgensens forsøg på at opbygge flere narrative lag. Sideløbende med hovedhandlingen, men adskilt derfra ved tre små asterisker, findes de oven-

for nævnte naturskildringer, der således akkompagnerer beretningen om Jens. Den indledes med en slægtshistorie, der til dels fortælles i 3. person, til dels gennem Jens' egen erindring. Denne rejser til København for her uden begejstring at studere, og tilbringer det meste af sin tid med vandring i naturen og tanker rettet mod provinsbyens Anna, et forhold, der ikke kunne udvikle sig pga. hans generthed. Her har vi så et tredje lag i fortællingen: den yderst følsomme men sky Jens' møde med kvinden som et erotisk væsen. En senere avance over for den nøgterne men erfarne og forlystelsessyge københavnske Jenny løber ligeledes ud i sandet, og Jens står med sin introspektion tilbage som nederlagets mand, et menneske, der ligesom antiheltene hos Ivan Turgenjev og J.P. Jacobsen, to forfattere, som Jørgensen tydeligvis har ladet sig inspirere af, er en drømmer, men også har elementer af selvplageri i sig og desuden er opfyldt af had til de unge mænd, der over for det andet køn har haft heldet med sig.

En måneskinsaften går Jens i sin ensomhed gennem Frederiksbørs Allé og oplever følgende:

Paa en Bænk lige midt i en Maanestribe sad to – en Herre, der holdt en ung Pige om Livet. Det gav et Ryk i Jens – den unge Pige var jo Jenny. [...] Han gik forbi uden at hilse. Et Stykke nede vendte han sig om. Og saa syntes han, at Jenny sad foroverbøjet paa Bænken og stirrede efter ham. (s. 149)

En statisk scene, der – som romanens afslutning – illustrerer både Jens' ensomhed og hans længsel efter at (gen)etablere en kontakt med et andet menneske, en kvinde, en længsel, der forbliver uforløst.

Virker Jens som menneske måske noget ynkelig og patetisk i sin selvmedlidenhed, bør man ikke i portrættet af ham overse et strejf af ironi, der dog nok snarere er forfatterens og således kan fortolkes som ubarmhjertig selvironi. Dette skaber på en måde endnu et udefra kommende lag i fortællingen og udgør dermed en kunstnerisk berigelse, der bidrager til at gøre *Foraarssagn* til en væsentlig forudsætning for de flg. romaner, der illustrerer den

kunstneriske modningsproces, der gradvist manifesterer sig hos Jørgensen som prosaforfatter.

Selvom handlingen i den næste roman, *En Fremmed*, til dels forløber parallelt med den i *Foraarssagn*, spores en tydelig udvikling i hovedpersonen, Anders, ikke mindst i stigningen af hadfølelsen over for de socialt højerestående og privilegerede unge mennesker, han møder på sin vej, og en heraf følgende følelse af social underlegenhed. Udtrykkeligt beskrives han i modsætning til Jens som ludfattig, men ensomheden har de tilfælles, og i Anders' tilfælde skyldes denne også hans ringe selvfølelse, bevidstheden om at være en outsider:

Han følte sig som en fattig fremmed mellem Landets rige Børn – som en Mongol mellem Ariere [...]. Midt imellem alle disse høje, blonde Mennesker med regelrette Ansigtstræk og klare, lyse Tanker gik han – lille, bredhovedet, med fremstaaende Kæbe, skægløs og gul i Huden. Det sorte Haar tyndt og stridt som Tundra-Græs, Ansigtet fladt og sørgmodigt som en Steppe. [...] De andre – Goterne – var Mænd med skarpe Værktøj og stærke Vaaben. (Jørgensen, 1890, s. 11)

I dette delvise selvportræt etablerer Jørgensen tydeligvis en ironisk distance til sig selv, så man skal være forsigtig med at se de tidlige romaners hovedpersoner som rene selvspejlinger!

Ved romanens begyndelse befinder vi os i København, dvs. i Frederiksberg Have – altså en *ny* udgangsposition. Dog efter sin erotiske skuffelse – eller rettere nederlag – i forholdet til Elna, der viser sig at være en såkaldt letlevende kvinde, rejser Anders hjem til sin barndoms provinsby – som det er tilfældet med de øvrige ungdomsromaner, drejer det sig om Jørgensens fødeby, Svendborg. Imidlertid forstyrres den idyl, han forventer at finde her, af et brev fra hans værtsfolk i København til hans moder. Her berettes om sønnens vanartede liv i hovedstaden – endnu én i en lang række af ydmygelser. Disse udsættes han også for i sin omgang med de kristne kredse, der ønsker at støtte hans uddannelse finansielt, hvilket alt sammen øger Anders' følelse af sin egen utilstrækkelighed.

En Fremmed er endnu et eksempel på J.P. Jacobsens indflydelse på den unge Jørgensen. Således peger W. Glyn Jones på den tydelige parallel mellem forholdet: Anders-Elna og Niels Lyhnes forhold til fru Boye foruden en række ydmygelsesscener hos Jacobsen (2008, s. 39). Men der er så sandelig også forskelle. De naturalistiske skildringer af den fattige Anders' strejfen omkring i sine hullede sko i de københavnske gader plaget af sine erotiske længsler, skeler snarere til naturalismen hos en Sophus Schandorph. Dette gælder også den brutale scene, konfrontationen med Kandidat Olsen, der ender med, at Anders bliver låst ude af dennes lejlighed og smidt ud i vinterkulden, mens Elna i lejligheden forlyster sig med en rival.

Dog langt vigtigere er romanens negligering af en traditionel handling til fordel for en rækkefølge af nærmest statiske episoder – til dels erindringsbilleder, der rækker tilbage til opvæksten i provinsen, centreret omkring Anders' skiftende sindsstemninger, der *ikke* fører til en personlighedsudvikling. Han forbliver, som bogens titel signalerer, en fremmed. Hans ansatser til samfundsoprør om sættes ikke i handling, og hans forhold til det andet køn finder ingen løsning. Alligevel forvandles Anders' apati allerede henimod bogens midte til en følelse af at være:

[...] rykket bort fra Verden og Tiden. Dagens og Menneskenes Liv laa som en fjærn, tung Drøm, begravet i den bløde Nat. Anders var ikke længer en stakkels, fattig Student, der skulle arbejde for andre – læse for Eksamens og Embeds Skyld, sine Forældre til Gavn og Glæde. Han var et Træ som Vejens Kastanjer ved hans Side – et Væsen, der sugede Vand og aandede Ilt og dannede Ved – en Vorden uden Vilje, et Liv, der groede og blev til ... (Jørgensen, 1890, s. 85)

Her er Anders' problematiske forhold til seksualiteten borte. Den er blevet erstattet af en nærmest panteistisk ansats hos et menneske, der har forkastet barndommens kristne tro og moral. Her kommer en form for spiritualitet, måske endda mystik, til udtryk, der tydeligt peger fremad i Jørgensens forfatterskab.

Den mandlige hovedperson, Oluf, i den næste roman i rækken, *Sommer*, er tydeligvis ældre end både Jens og Anders og har udviklet sig fra at være en ung – til dels modvillig – studerende til at blive en moden mand med de første erotiske erfaringer bag sig. Oluf føler sig tiltrukket af den unge enkefru Astrid, og romanens anden del omhandler deres kærlighedsaffære. Bogen indledes dog på et helt andet plan uden fremadskridende handling med flere samtaler mellem Oluf og vennen Albert, der muligvis er tegnet efter digtervennen Sophus Claussen, som også foreslået af W. Glyn Jones (2008, s. 41); i hvert fald er flere passager i samtalerne nærmest direkte citeret efter tre af Claussens breve til Jørgensen.³

På et helt andet plan bidrager en række samtaler med litterære referencer til at kaste yderligere lys over de to venners personlighed. Ikke mindst omtalen af Johann Wolfgang von Goethes forfatterskab er karakteristisk. Således sværmer Albert for den sentimentale men tragiske kærlighedsroman *Die Leiden des Jungen Werthers* (1772; Den unge Werthers lidelser), bl.a. med de borgerlige personer Lotte og hendes ikke genelskede forlovede Albert (samme navn som Olufs ven!), mens Oluf vælger Goethes ungdomslyrik omkring den tyske digters kortvarige men lidenskabelige erotiske forhold til Friederike Brion, der for Oluf er et tryllespejl, hvori han mener at kunne skimte sin fremtid – en ønskedrøm, der ikke er uden blodig ironi.

Det er endda muligt at identificere endnu et eller endda to narrative lag i teksten. Samtalerne afbrydes nemlig både af en række naturskildrende, lyriske episoder, som også fandtes i de to foregående romaner og tydeligvis er en videreførelse af Anders' natursværmerier i *En Fremmed*, således i kap. V med den betegnende overskrift "Skoven". I samme kapitel griber Oluf – og igen kan en parallel drages til de tidligere romaner – af hjemve, og han mindes sit barndomshjem og drengelængslerne „mod Vellystens Elver-

3 Breve fra Sophus Claussen dateret 11.08.1888, 10.04.1889 og 14.08.1889. Alle breve i Det Kgl. Bibliotek. Håndskriftssamlingen henholdsvis Acc. 2017/33, Acc. 2017/33 og NKS 4978, 4°, Kps. V.

land“ (Jørgensen, 1892, s. 177), der senere går i opfyldelse gennem mødet med Astrid.

Det fremgår af samtalerne mellem de to venner, at både Oluf og Albert personificerer tidens fin de siècle-holdning, dog med den forskel, at Albert som repræsentant for tidens typiske livstrætte dekadence praler af sit kontemplative liv i cølibat – her adskiller han sig i hvert fald fra Sophus Claussen. Han har lagt kærligheds-livet bag sig, selvom han føler sig ombejlet af:

[...] alle Byens unge Kvindehjerter.” Men [...] ”jeg begynder at forstaa Askesen ... Derfor er den lille Klosterhave deromme mig saa kær ... De hvide Munkemure lukker hele den dumme Verden og den tomme Lyst ude ... Og jeg ligger i Fred for alt Begær og al Længsel i Græsset under Æbletrærne og læser min *Beyle* ...” (s. 19)⁴

Det er ligeledes betegnende, at Albert omtaler haven, hvori samtalerne føres, som sin klosterhave. Drømmeren Oluf derimod udtrykker sin eksistentielle desperation over livets absurditet og fokuserer på sin evige søgen efter livets lykke, idet han sammenligner sig selv med sagnfiguren den evige jøde, Ahasverus; der som bekendt var ”fordømt til evig at vandre ... Og dog tør jeg ikke helt give mig mit Vandreliv i Vold” (s. 26).

Den mere erfarne Albert, hvis yndlingsforfatter tydeligvis er Charles Baudelaire, der har givet hans ”Ensomhedslængsler Form og Retning” (s. 42), forudsiger dog, at Oluf på et tidspunkt vil rammes af den fortærende lidenskab:

[...] og henover dig gaar Kærlighedens Ild som en Steppebrands jublende Flamme. – Og en Morgen vaagner du, hærget, forkullet, udbrændt, med en besynderlig graahaaret Fornemmelse af dig selv – med en Følelse af, at nu er din

4 Henri Beyle (1783-1842), fransk forfatter kendt under pseudonymet Stendhal. Senere i romanen henviser Jørgensen direkte til Beyles to bedst kendte romaner *Le Rouge et Le Noir* (1831; da. *Rødt og Sort*, 1897 og senere) og *La Chartreuse de Parme* (1839; da. *Hoffet i Parma*, 1900).

Sommer [romanens titel!] forbi, og at det, der er tilbage, kun er Høstens blege Solskin og kontempletive Ro. (s. 27)

Og Alberts skæbnesvangre profeti går i opfyldelse, og her begynder romanens egentlige handling: mødet med den noget ældre og erfarne fru Astrid i bogens kap. VI med den romantiske overskrift "Maaneskinnet". Dette møde skildres, som observeret af W. Glyn Jones (2008, s. 41), i en for Jørgensen hidtil usædvanlig ekstatiske stil, der bidrager til en yderlig facet i forfatterskabet.

Romanens kompleksitet kommer også til udtryk med en yderst raffineret symbolkraft i de mange indflettede eventyr- og sagnagtige elementer: Astrids fortælling om måneprinsens, dvs. Olufs, forsøg på at lokke den unge pige, dvs. Astrid, ind i måneskinnets rige, og folkevisen om *Agnete og Havmanden*, der har klare overnaturlige, eller snarere kristne referencer: På havsens bund hører Agnete pludselig kirkeklokker ringe og opsøger sin hjemstavns kirke, i hvilken helgenbillederne vender sig bort fra hende – i romanen et tydeligt vink om Astrids farlige indflydelse på Oluf.

Og snart fortryder Oluf da også sin spontane kærlighedserklæring – måneskinnet blegner, trylleriet er borte. Han føler, at han i forholdet til Astrid udelukkende har fulgt sine seksuelle instinkter – Astrid er ikke blot en Agnete men i endnu højere grad også en lokkende elverpige, der i hans fantasi udgør en fare for hans sjæl. Oluf afbryder forholdet og står tilbage med sin evige længsel efter "alle disse Kvinder, han ikke ejede – disse Læber, han ikke kyssede – disse Arme, der ikke favnede ham [...]. Og han længtes tilbage mod sin Ensomhed i Naturen – længtes mod atter at være ene med Maaneskinnet, uden Fru Astrids Tale og Kys" (Jørgensen, 1892, s. 105). Og alligevel står han tilbage med en tvivl i sin sjæl. Efter Astrids død erkender han på en af romanens sidste sider, at "han havde krænket hende i hendes dybeste Stolthed, i hendes Legems Selvfølelse – og at hun aldrig vilde tilgive ham denne For-smædelse" (s. 118-119), og han begræder sit tab. Er Olufs reaktion således et udtryk for uærlighed? Jørgensen giver intet definitivt svar og bidrager dermed til romanens kompleksitet.

Derudover vidner romanen om en bevidst gennemført strukturering, en overordnet opdeling i en indledende statisk og efterfølgende dynamisk del. Disse holdes dog ikke strengt adskilte, idet samtalerne tematik gennemtrænger beretningen om Olufs videre skæbne. Tydeligvis viser *Sommer*, at Jørgensen er modnet som en forfatter, der har et overlegent greb om de kunstneriske virkemidler. Romanen fik da også en strålende anmeldelse af selveste Georg Brandes i *Kjøbenhavns Børs-Tidende* (9. juni, 1892): "Denne sidste Bog 'Sommer' er endelig det vellykkede lille Værk, som gør Skel i den unge Forfatters Liv". Endvidere: "'Sommer' er ikke nogen Fortælling, men et Digt i Prosa [...]". Ikke mindst roser Brandes kapitlet "Maaneskinnet" (se ovenfor), der "indeholder paa et knapt Ark al Maanelysets Poesi".

En yderligere – ikke mindst psykologisk – kompleksitet kommer til udtryk i Jørgensens næste roman *Livets Træ*, der i øvrigt blev rosede anmeldt af Sophus Claussen i første nummer af *Taarnet* (1894, s. 31-36). Men mens Oluf i den foregående roman står tilbage uden en egentlig løsning på sin splittelse og egentlig forbliver den samme person, er Aage Bondesen et menneske i tydelig udvikling. Handlingen indrammes af et indledende prosalyrisk "Forspil", der lader "livets træ" fremtræde som et hvidt kvindelegeme. Dette lokker først en ung mand, men siden viser det sig, dræber enhver, der nærmer sig – symbolikken er oplagt – og romanen afsluttes med et symbolsk "Efterspil", der indledes med en fra eventyreren beslægtet begyndelse: "Der var en Gang en Ungersvend, som red ud i den vide Verden for at finde Lykken" (Jørgensen, 1893, s. 199; se nedenfor).

Det tidligste stadium i den efterfølgende handlingsgang kendes fra de to første romaner *Foraarssagn* og *En Fremmed*: Den dagdrømmende Aage påbegynder et studium i København efter at have gjort oprør mod barndomshjemmets kristne tro og moral. I hovedstaden fortsætter han desillusioneret både sine ørkesløse drømmerier, på et tidligt tidspunkt karakteriseret som "Syner af hedensk Lyksalighed og antikt Solskin" (s. 34) og sine vandringer i en lyrisk skildret natur og – han skriver digte. Aage møder den stoiske forfatter Niels Graff, der betegner sig som darwinist og

dekadent og givetvis til en vis grad er modelleret efter Jørgensens anden digterven Viggo Stuckenberg, ligesom dennes hustru Ingeborg kan genkendes i Niels' hustru Agnes. Både Niels og Aage har en slags panteistisk naturdyrkelse tilfælles, selvom Aage med sit letbevægelige sind og uhæmmede sanselige begær, men også sin rastløse længsel efter lykke, danner en slags modpol. Vi præsenteres her for et venskabsforhold af samme fin de siècle-observans, især hvad angår Niels, som vi har mødt i den foregående roman *Sommer*.

Aage føler sig tiltrukket af Agnes, der imidlertid afbryder forbindelsen, efter at han fortæller hende om en tilfældig flirt med en ung kvinde i Hornbæk, "Den dejligste Kvinde" (s. 120), praler han. "Du er en Pjalt, [...]" udbryder Agnes vredt. "[...] Hvorfor? Fordi du leger med dit Begær . . ." (s. 121) – og drømmen brister. Herefter kaster Aage sig i sin desperation ud i en række erotiske eventyr – igen kan man fastslå en parallel til J.P. Jacobsen, til hans titelperson i novellen "Mogens", der efter hustruens død ligeledes hengiver sig til tilsvarende erotiske udskejelser.

På trods af bevidstheden om at være på afveje indleder Aage således et forhold til den forføreriske norske pige Dagmar og lader sig lokke af den prostituerede Hilda. Han flytter sammen med Dagmar i en erotisk rus, men opdager til sin fortvivlelse, at hans digteriske inspiration, hans skaberkraft nu lammes: "Vandrede hjem til sine Bøger, der stod ulæste i Reolen, og sit Skrivebord, hvor Blækket var tørret bort i Flasken og Papiret tykt dækket af Støv ..." (s. 177). Han erkender, at alt har sin pris, og hans fortvivlelse stiger: "En besynderlig hjælpeløs Sorg sænkede sig over Aage. Hvad skulde det altsammen til? hvad betød det altsammen? hvad var Meningen med disse Gader, disse Mænd, og Kvinderne, som gik forbi" (s. 178). Da Niels nu – måske noget umotiveret – bekender for Aage, at hans ægteskab har været et fængsel med "Madluft, Husluft, Kvindeluft ..." (s. 181), der forhindrede hans kunstneriske udfoldelse, går det pludseligt – Jørgensen har her nok for travlt – op for Aage, at den kærlighedslykke, han har drømt om, blot er en illusion, netop også et fængsel: "Dette var altsaa den Lykke han saa forgæves havde begæret, saa sorgfuldt

misundt ... Dette var den virkelige Niels Graff: et ulykkeligt Menneske, der flygtede fra sit Hus for at redde Resterne af sin Sjæl ..." (s. 182). Livets træ, den erotiske kærligheds træ, introduceret i romanens "Forspil", har således vist sig at forgifte livet. Denne erkendelse fører til en revurdering af Aages tidligere liv, der leder frem til følgende drøm, som han meddeler Niels i et brev: Efter et erotisk samvær med en smuk kvinde, han tilfældigt møder, opdager han til sin rædsel, at i sengen ligger:

[...] en lille, vissen Kvinde, der smilede til mig med tandløs Mund og kærligt knugede en haaret og vortet Hage ind mod mit Bryst.

Og Maanestraalen gennem Vinduet sluktes, og jeg vidste, at mit Liv var fortabt, og at min Tilværelse herefter skulde rinde hen i denne onde Drøms Smuds og Mørke ... (s. 190-191)

Den dramatiske effekt er til at tage og føle på.

Dette er både handlingens klimaks og omdrejningspunkt. Derfor betegner den symbolske scene i det afsluttende "Efterspil", hvor indledningens unge mand befrier sig fra træets fangarme, fra sine lænker, Aages egen befrielse fra sin fortid. Denne befrielse åbner perspektiver ud mod en videre udvikling, der allerede antydes i hans tidligere påkaldelse af Gud, hans fortvivlede udbrud: "Herre, Herre, hvor længe endnu?" (s. 179).

Hjemvee, den sidste – og korteste – af de fem ungdomsromaner, snarere en fortælling, kan på mange måder – og ikke mindst gennem fokuseringen på barndommens betydning for hovedpersonen – læses som et resumé af de tidligere bøger. Hovedpersonen, Glob, lever i København som journalist og genser i sin stamcafé sin ungdomsveninde Anna, der nu er forlovet med en anden mand. Mødet fremkalder for én gangs skyld udelukkende idylliske og lykkelige barndoms minder og fører til et gensyn med barndomsbyen, hvor Glob igen træffer Anna, genoptager forbindelsen og bliver forlovet med hende. Her går dén længsel i opfyldelse, der har hjemsøgt de tidligere romaners mandlige hovedpersoner, og det er naturligt helt bevidst, at navnet Anna i *Hjemvee* er det

samme som den tilsvarende skikkelse i Jørgensens første roman *Foraarssagn* – bemærk ligeledes bogens symbolske titel.

Fælles for alle fem romaner er ligeledes de mange poetiske naturbeskrivelser, men som W. Glyn Jones gør opmærksom på, er disse nu "til for deres egen skyld og ikke som panteistiske symboler" (2008, s. 51), en indsigt eller erkendelse, der i første omgang hos Glob fører til en fortvivlelse over "Meningsløsheden i alle Ting, i det, vi sørger over, og det, der glæder os" (Jørgensen, 1894, s. 62), men senere afløses af en orientering henimod en elsket og elskende kvinde, hvilket igen åbner for et videre spirituelt perspektiv – tydeligvis er Jørgensen kommet et skridt videre i sin omvendelseshistorie fra at være radikal i Georg Brandes' ånd til at bekende sig som kristen. Ligeledes er det betegnende at der i *Hjemvæe* ikke optræder en sparringspartner som Albert i *Sommer* og Niels Graff i *Livets Træ*, der i disse to romaner usvigeligt førte til konfliktfyldte eksistentielle diskussioner – vi nærmer os tydeligvis året for Jørgensens konversion.

Romanen er yderst handlingsfattig og består for en stor del af ganske korte kapitler, ofte drømmeagtige naturbeskrivelser og stemningsbilleder, der karakteristisk nok er totalt konfliktfri og derfor af hidtil uovertruffen lyrisk kvalitet, der spejler Glob's lykkefølelse – også dette en kunstnerisk videreudvikling:

Glob gik op og ned i Haven. Det var stjerneklart. [...] Og i Nattens matte Lysning saae han Blomsterbedets Valmuer svinge frem og tilbage for Vinden med frøtunge Hoveder.

Foraarets Længselstid, Sommerens Blomstertid var omme – nu stundede Tiden til, da der skulde sættes Frø og bæres Frugt ... (s. 97)

Læseren præsenteres her for flere oplagte modningssymboler, "Vinden med frøtunge Hoveder", "Sommerens Blomstertid" og "da der skulde sættes Frø og bæres Frugt", der peger fremad. Betegnende er de afsluttende siders afsked fra hovedstaden med kurs mod provinslivets velsignelser i tosomhed – den rene idyl, der på romanens sidste side udtrykker en håndfast bekendelse til

en etisk livsholdning i Søren Kierkegaardsk betydning: "Og Anna spurgte i anende Frygt: – Glob! fortryder du ikke, at du har bundet dig? Men Glob svarede: – Et Menneskes Sjæl er hans Skæbne. Lykkelig den, hvis Sjæl finder Vejen hjem!" (s. 100) – som bekendt er det næste trin i Kierkegaards filosofi det religiøse stadium.

Det er fristende at kaste et blik på Jørgensens næste prosaværker for at finde en bekræftelse på denne udvikling. I 1896 skrev han den korte og i de fleste litteraturhistorier oversete fortælling *Græs. Af en Ungkarls Papirer*, der først blev udgivet i bindet *Græs* i 1904.⁵ Bindet indeholder endnu en kort tekst, *Den hvide Dør*, skrevet 1902, der ud over en indledende virtuos vinterskildring i sin idylliserende sentimentalitet fortjener at forblive oversat. Bindets titelfortælling har derimod betydelige kunstneriske kvaliteter og er en lavmælt og melankolsk tekst, som Jørgensen – vel ikke uden grund – har medtaget i sine *Udvalgte Værker* (1915, bd. 2). Den fortælles i 1. person og foregår til forskel fra de andre ungdomsromaner – selvom handlingen begynder i København – for størstedelen i et genkendeligt Svendborg, uden at fødebyen dog nævnes ved navn. Karakteristisk for bogens melankolsk-lyriske stemning er følgende passage, der også indirekte antyder fortællerens fremskredne alder:

[...] jeg begynder at læse i Bøger, som jeg ikke har aabnet i de sidste tredve Aar. Jeg genoplever mig selv; jeg genfinder den Yngling, jeg en Gang var, og min Sjæl svulmer af al min Ungdoms Foraarsvemod. Men med Ungdomsvemodet blander sig Efteraarstungsindet – thi hine Tider er jo uigenkaldeligt svundne; for hver Dag fjærner de sig mere og mere som en Solskinskyst bag et øde Hav. (1904, s. 15-16)

Skildringen af den anonyme, tungsindige hovedpersons yderst passive tilværelse – endnu en fin de siècle-flaneurtype – afløses i kap. X af et dramatisk tilbageblik på barndommen: først en række

5 Vilhelm Andersen vover denne fortolkning af titlen med en henvisning til Jørgensens digtsamling *Blomster og Frugter* (1907): "[Bogen] hedder saadan, fordi det Liv, den fortæller om, ikke blev 'Blomster og Frugter'" (Petersen & Andersen, 1925, s. 569-570).

skoleminder domineret af erindringen om en ubarmhjertig mobning både fra en lærers og fra klassekammeraternes side, der står i skarp kontrast til barndomshjemmets idyl – her hersker en ganske anden negativ stemning end i *Foraarssagn* – fulgt af en kærlighedshistorie i det følgende kapitel: "[J]eg stakkels grimme, kejtede Fyr forelskede mig – og forelskede mig, naturligvis, i den smukkeste, gladeste, mest straalende lille Pige, jeg kunde finde ..." (s. 32). Fortælleren fordyber sig i den tyske romantiks digtning med navne som Goethe, Heinrich Heine, Clemens von Brentano og Joseph von Eichendorff, "hele den tyske *Lied*" (s. 37) – en liste over Jørgensens egne tyske yndlingsforfattere. Dog den ekstatisksværmerske tilstand forstyrres, da den "straalende lille Pige", Agathe, uden varsel flytter til en naboby, og Jørgensens antihelt selv flytter til hovedstaden for her at læse til studentereksamen – mønstret kendes fra ungdomsromanerne. Dag og nat drømmer han om Agathe "i det store, vintersølede København" (s. 46). Han vender tilbage i juleferien og erfarer, at Agathe i mellemtiden er blevet forlovet med en af byens unge købmænd.

Hermed afsløres årsagen til fortællerens nuværende psykiske tilstand – her findes ingen happy end som i den foregående roman *Hjemøve*, hvor Glob genfinder sin Anna. Dog vender jegfortælleren efter flere år alligevel tilbage til sin fødeby og genser Agathe, men som svar på hans hilsen lyder fra hendes side blot et kort "God-dag" (s. 57). Mere sker ikke, og han drager følgende konklusion:

Mine Skoleaar mellem de raa Kammerater havde dræbt alt Initiativ i mig. Mine Hænder var magtløse og viljeløse, jeg formaaede ikke at løfte dem til at fange og favne Lykken. Skulde *jeg* blive lykkelig, saa maatte *hun* komme til mig – og det er jo umuligt ..." (s. 60)

Endnu et kort gensyn finder sted, men vor antihelt forbliver passiv. Tilbage i København følger en succesfyldt embedsmandskarriere, og fortælleren drager denne lavmælte men langtfra tragiske konklusion: "Agathe – kunde hun have givet mit Liv Indhold, hvis jeg havde faaet hende? Ja, min Gud, hvem ved?" (s. 71).

Bemærkelsesværdigt er det, at i hele fortællingen indeholder alene dette udbrud – og mere er det ikke – en religiøs reference. Tydeligvis er teksten forfattet *efter* Jørgensens konversion – rejsen mod katolicismen har fundet sin afslutning – og alligevel dominerer en følelse af afmagt og stille fortvivlelse, hvis forklaring nok skal søges inden for rammerne af selve fortællingen, men som ikke desto mindre skaber en særpræget og i hvert fald uventet spænding, hvad angår Jørgensens egen udvikling, for dette er fortællingens afsluttende og endegyldige facit: "[For] den, der kunde have været som Blomsten, der kun dør for at sætte Frugt, er det bittert at være bleven som Græsset – Græsset, der grønnes og gror og visner, unyttig und goldt ..." (s. 76) – en tydelig henvisning til *Salmernes Bog* i *Det Gamle Testamente* med de kendte desillusionerede linjer: "Menneskets liv er som græsset, / der blomstrer som markens blomster, / når vinden blæser over det, er det der ikke mere" (*Bibelen*, 1992, s. 712).

Den vage religiøse længsel efter at bryde ud af en naturalistisk og ateistisk begrænset tilværelse, der spores i de fem ungdomsromaner – dog mindre udtalt i *Hjemvee* og fraværende i fortællingen *Græs*. *Afen Ungkarls Papirer* – kommer dog igen til fuld udfoldelse i romanen *Den yderste Dag*,⁶ skrevet *efter* Jørgensens konversion i 1896, og af F.J. Billeskov Jansen karakteriseret som en bevægende beretning "om en vantros omvendelse *in extremis*" (J.C. Jørgensen, 2001b, s. 182). Både den fristende storby og den lokkende natur fordømmes nu strengt som mål i sig selv. Storbyen betegnes flere steder som et lastefuldt Sodoma, og den panteistiske naturbetragtning afvises som ren eskapisme. Værket regnes ikke til de såkaldte ungdomsromaner, men ikke desto mindre hører det til her, hvilket Jørgensen signalerer ved at lade Niels Graff fra *Livets Træ* være hovedpersonen.

Da *Den yderste Dag* udkom i foråret 1897, anmeldte Sophus Claussen den i *Lolland-Falsters Folketidende* 24.4.1897 og kaldte den "denne fængslende lille Bog":

6 Se Rossel, 2016, s. 182 ff., som analyserne af *Den yderste Dag* og *Vor Frue af Danmark* skeler til.

Det er paa Haandelaget, at man først kender Kunstneren. Og det er for sit forbløffende Haandelag, at Johannes Jørgensen blev en meget udskreget, men ogsaa meget hædret, ung Forfatter, længe før han endnu forbløffede nogen med sine Meninger.

Ligesom Anders i *En Fremmed* har Niels Graff forspildt sit liv. Nu ligger han for døden og ser i et drømmesyn sit liv passere revy. Han har forsømt sin familie og sit arbejde og sat sig i gæld for at underholde sin elskerinde. Da hun forlader ham, føler han sig forladt og ensom og udbryder: "– Min Gud, min Gud! Men Niels Graff vidste jo, der *var* ingen Gud. Gud var kun Skyggen, som Mennesket kastede ud i det tomme Verdensrum, en stor, stor, overnaturlig Skygge i det tomme, tomme Rum. [...] Der var ingen Gud" (Jørgensen, 1897, s. 85-86). Under en rejse til Italien erfarer han, at hustruen, Agnes, er død. I en kirke i Firenze hører han køret synge den middelalderlige dommedagshymne "Dies irae", der citeres i romanen, og som slutter med ordene: "Pie Jesu, Domine, / dona eis requiem" (Milde Jesus, du min herre, / skænk de døde den evige hvile), efterfulgt af et "langt, klagende Amen ... [...]. Et Amen, der endnu klinger i Niels Graffs Øren, da han vaagner af sit lange Mareridt, af sin drømmetunge Feber. [...] Han véd sig med ét i det store Sodoma, en hjemløs Landstryger, en syg og fattig Fremmed" (s. 121).

Allerede her erkender Niels nu sit svigt over for hustru og barn og beder om tilgivelse og frelse, og Jørgensens egen stemme høres tydeligt i disse ord: "Et Menneskeliv er forbi – og en Sjæl staar for sin Dommer" (s. 27), hvorigennem handlingen får et endnu tydeligere kristent perspektiv. Mod romanens slutning skuer Niels i sin feber "Et hvidt, hvidt Lys – hvidere end alt, som er hvidt paa Jorden. Og et Lys, der gennemtrænger hele hans Væsen, et Lys, der oplyser hans Sjæl lige ned til den dybeste Grund." (s. 129). Det er en gnist af det samme hvide lys, Glob fornemmer i *Hjemvee*, men *nu*, tre år senere, har hovedpersonen, Jørgensens alter ego, tydeligvis fundet frelsen – omvendelsen er fuldført.

Den øvrige ungdomsprosa

Den religiøse omvendelse er for øvrigt langt udførligere beskrevet i romanen *Vor Frue af Danmark*, der kronologisk ligeledes kan henregnes til Jørgensens ungdomsromaner, hvor hovedpersonens, den unge fritænkter Herman Ronges, omvendeshistorie udviser en række tydelige paralleller til Jørgensens egen konversion. På romanens første sider holder Ronge en improviseret tale i det radikale københavnske Studentersamfund, hvor også Jørgensen færdedes, og lægger allerede her op til et opgør med samtiden og brandesianismen:

[...] jeg synes, det er saa underligt og saa trist, at alle vi, som vilde bringe Lys over Landet, alle vi Dag-Elskere og Lucifer-Disciple, at vi alle til Hobe er bleven tungsindige Mørkemænd og slappe Natteravn! [...] Det nytter ikke, I hysser ad mig, thi siges skal det: *Dag og Lys blev der lovet os, men vi fik kun Mørke og Nat!*

Og jeg er ked af Natten, jeg er led ved Natten, jeg er trætt af Natten! Thi Natten er alt det, som er Unatur, alt det, som er Sygdom og Død og Forraadnelse! (1900, s. 9)

Efter disse ord, der af de studerende mødes med hånlatter, vandrør Ronge ud i den københavnske nat og ender om morgenen sin rastløse spadseretur ved den katolske kirke i Ordrup – hans første møde med katolicismen.

Men der er lang vej igen, hvilket bliver tydeligt under en efterfølgende længere samtale, der udgør romanens kap. III, med den ironiske flaneur Koch-Jensen og på en måde viderefører de tilsvarende samtaler mellem Oluf og Albert i den tidligere roman *Sommer*. Koch-Jensen, der ligesom Albert er et delvist portræt af Sophus Claussen, angriber "vore brave hjemlige Radikale" (s. 38), et angreb, der inkluderer Ronge, men afviser i øvrigt den "plebejiske Snak om at søge Sandheden" (s. 40). Med veltalenhed nævner Koch-Jensen den tyske filosof Friedrich Nietzsche og forsvarer den engelske forfatter Oscar Wildes *l'art pour l'art*-holdninger –

”Dyder! Hvem véd, hvad Dyder er? Ingen” (s. 36), og endnu to franske digtere, Charles Baudelaire og Paul Verlaine, inddrages i samtalen. Baudelairens ”Understrøm af katholsk Ruelse” (s. 36) kritiseres, og Koch-Jensen gør også nar ad Verlaines katolske religiøsitet. I et koncentrat præsenterer Jørgensen her en række af de synspunkter, som han i sit eget liv frem til konversionen i 1896, især i den første tid, skulle endevende og analysere i dagbøgerne, og som i *Mit Livs Legende* (1916-28; tekstkritisk udgave 2019) fremstilles som led i en lang dialektisk proces.

Det følgende forår rejser Herman Ronge til Sydtyskland, men rejSENS altafgørende indhold meddeles først to kapitler senere. I kap. IV genoptages konfrontationen mellem Ronge og Koch-Jensen. Denne ændrer sin polemik i stadig mere antiklerikal og antikristen retning og propagerer hedenskaben som et ideal, ”Naturen”, ”Instinkterne” og ”det, som almindeligvis kaldes *det Onde ...*” (s. 51), mens Ronge nu langt mere aktivt – udenlandsrejsen ligger tydeligvis mellem de to samtaler – fremfører sine indvendinger.

Ronges nyorienteringsproces, der påbegyndtes under morgenmessen i Ordrup, er nu ved at nærme sig sit mål, hvilket fremgår af de følgende spekulationer over samtidens ”andelige Misvæxt og Forkrøblethed” (s. 62), og han erindrer fra sit ophold i Würzburg – som Jørgensen havde besøgt under sin rejse i sommeren 1894 – ”den store *Korsvej*”, en typisk bestanddel af den katolske tradition ”op ad Bjærget til Valfartskirken ’Das Käppele’” (s. 62), og ansigterne, der var rettet mod korsvejens billeder: ”I hine Ansigter og hine Øjne var det *Sursum corda* [løft jeres hjerter], som ene Christendommen, ene Kirken formaar med sin Moderrøst at synge Menneskene ind i Hjærtet ...” (s. 62-63).

Hermed er vi så fremme ved kap. VI, der i detaljer skildrer Ronges rejse til Sydtyskland, og som indledes med den triumferende forkyndelse: ”Herman Ronge var vendt hjem fra sin Rejse som Christen”, der dog følges af denne indskrænkning: ”Endnu en meget svag og vaklende Christen, men dog et Menneske, der troede, saa godt han kunde, og gærne vilde leve efter Christi Lov” (s. 65). Omdrejningspunktet nås under en midnatssmesse julenat i München, hvis overvældende indtryk på Ronge afspejler tilsva-

rende oplevelser af den katolske gudstjeneste som beskrevet i *Mit Livs Legende*:

[...] han fandt sig med ét paa Knæ mellem de andre Knælende, medens Messeklokkerne kimedede med sølvklar Lyd oppe fra Alteret, og Choret med bævende Ærefrygt ud gennem den højtidelige Tavshed sang sit "Hellig, Hellig, Hellig" ...

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth, pleni sunt coeli et terra gloria tua. Hosannah in excelsis.

"Himmel og Jord er fulde af din Herlighed, Herre Gud Sabaoth. Hosannah i det Høje, i det Højeste!" (s. 105)

Dagen efter begynder Herman Ronge "som en moderne Hedning at lade sig undervise i Christendom" (s. 106) af en benediktinerpater, pater Gregor. Denne vejleder ham "med Kærlighed og apostolisk Glæde" (s. 106), og i modsætning til Jørgensens langt mere stenede vej når Ronge "ad en kort og lige Vej ind til Christendommens Kærne og Hjærte, Syndernes Udslettelse ved Jesus Christus og et nyt Liv i Gud" (s. 108). Endvidere vender han sig under indtryk af en omfattende havnearbejderstrejke i London i 1889 mod den sociale omverden og begynder at skrive artikler i en socialistisk hovedstadsavis med en hidtil uset og i litteraturhistorisk sammenhæng ukommenteret sympati for socialismen, som Ronge, dvs. Jørgensen, opfatter som "en Protest mod den moderne Egoisme og altsaa en Overgangsform til Christendommen, en Indledning til de afchristnede Massers Hjemvenden til Kirken" (s. 132).

W. Glyn Jones karakteriserer ganske korrekt *Vor Frue af Danmark* som dansk litteraturs eneste katolske samfundsroman, peger på Jørgensens beskæftigelse med den engelske forfatter, historiker og essayist Thomas Carlyle (1795-1881), en beskæftigelse, der er en sjælden foreteelse i dansk skønlitteratur, og fremhæver endelig de mange selvbiografiske elementer (2008, s. 60), der sammen med *Mit Livs Legende* gør bogen til et værdifuldt kildekrift. Derimod har Vilhelm Andersen i sin litteraturhistorie (Petersen & Andersen, 1925, s. 570) intet tilovers for hverken *Vor Frue af Danmark* eller Jørgensens sidste roman, *Eva* (1901), men heller ikke dette næ-

sten ukendte værk er uden interesse. Ganske vist kan der trækkes oplagte linjer tilbage både til *Foraarssagn* og *Græs. Af en Ungkarls Papirer*, hvad angår lyriske naturstemninger og en fokusering på barndommens provinsby, men Jørgensen udvider sceneriet langt ud over den danske provins og det frederiksbergske København. Romanen indledes med en præsentation af digteren Hans Bjerre, der efter sin hjemkomst fra en spadseretur på Frederiksberg – hvor ellers, er man fristet til at sige – finder et afskedsbrev fra hustruen Eva. Hun har forladt ham for ikke at stå i vejen for den drøm, Bjerre har formuleret i sin sidste bog, drømmen om at realisere "Livet, ikke biddet ud Dag for Dag i fedtet Smaamønt, men udbetalt helt og rundt, fuldt og ubeskaarent" (1901, s. 16).

Dog nages Eva af en dyb tvivl om Bjerre nu også står ved, hvad han skriver og ikke blot har bygget sin kunst på en løgn, "paa Fornægtelsen af din Virkelighed, [for] saa har du leget med Ild, fablet og løjet dit Liv og din Lykke bort ..." (s. 17) – ekkøet fra Henrik Ibsens livsløgnspromematik er ikke til at tage fejl af. Denne tvivl tager Bjerre dog ikke umiddelbar stilling til. Derimod skruer Jørgensen tiden tilbage og beretter om den unge radikale fritænkere første møde med Eva i barndommens provinsby, hvorefter følger en romantisk kærlighedshistorie, der i første omgang kommer til udtryk i en lang brevveksling, der strækker sig over flere år. I denne periode sår Bjerre med beregning tvivl i Evas sind ved at prædike "Fremskridtstroen" og "Udviklingshaabet" og "den socialistiske Menneskekærlighed" (s. 59) – en filosofisk, social og politisk tematik, der genspejler dele af den tidligere roman *Vor Frue af Danmark* – hvilket fører til, at Eva mister sin barnetro. Senere indgås et ægteskab, et barn, Sigurd, fødes men døbes ikke og dør som lille barn. Ikke desto mindre begynder Eva, mens ægteparret færdes i de brilliant og levende skildrede radikale københavnske bohémekredse, at tvivle på frisindets budskaber.

Et nyt sceneskift bringer læseren tilbage til nutiden, hvor Hans Bjerre i ensomme stunder føler sig som en blanding af sagnfiguren Ahasverus – en skikkelse, der dukker op flere steder i Jørgensens forfatterskab, således i et digt netop med titlen "Ahaverus" i den tidlige bog *Stemninger* (se ovenfor) – som et identifikationspunkt

for romanens hvileløse hovedperson, og den erkendelseshung-
rige Faustskikkelse. Imidlertid indleder Bjerre et erotisk forhold
til sin bedste vens hustru, lægefruen Agnete Foersom, og giver
hermed stof til sensationspressen, der kan berette, at "Bjerre kom
og sang Bellman med hende og kyssede hende i Krogene, efter at
hans egen Kone var løbet fra ham hjem til sine Gamle" (s. 88).

Ganske klart ser Jørgensen Bjerres og Agnetes forhold som et
syndefald i bibelsk betydning og citerer den tyske nonne og my-
stiker Anna Katharina Emmericks (1774-1824) fordømmelse af det
selviske seksuelle begær. Ikke desto mindre rejser Bjerre og Ag-
nete sammen til Schweiz, hvor de lejer sig ind på et faldefærdigt
hotel og under et voldsomt uvejr geråder i panik. Agnete ram-
mes af et voldsomt samvittighedsnag netop pga. *sit "syndefald"*,
som hun imidlertid beskylder Bjerre for at have forårsaget. Som
straf slår hun ham i ansigtet med sin spadserestok og udbryder de
skæbnesvangre ord: "Hvor du er hæslig, Hans Bjerre [...], hæs-
lig som en Djævel!" (s. 104) – Faust er forvandlet til Mefisto! Da
Bjerre og Agnete nu rammes af angst for også at blive overfaldet
i hotelværelset, falder Bjerre på knæ og beder foran et olietryk af
Madonna med barn om hjælp – eller rettere om frelse.

Herefter forlader Bjerre sin elskerinde, rejser hjem, dog karak-
teristisk nok *ikke* til København, men til sin idylliske barndomsby.
Her lever han som skolelærer og genser Eva – parallellen til Glob-
sens syn med Anna i romanen *Hjemvee* er oplagt og etablerer endnu
en forbindelse til ungdomsromanerne. Eva har imidlertid giftet
sig igen og er nu moder til to børn – kontrasten til deres fælles
døde søn er af Jørgensen bevidst fremhævet – og da Eva beken-
der, at hun faktisk selv i det skjulte havde døbt Sigurd og dermed
sikret ham det evige liv, kan den nu kristne Bjerre udbryde: "*Ave
Eva! Hil Dig, Du de Levendes Moder!*" (s. 123) – og her er der
ingen tvivl om, at han taler *sandhed* og dermed har besvaret Evas
spørgsmål i hendes afskedsbrev.

Romanen, der ikke er uden enkelte melodramatiske scener, har
måske ikke de helt store kunstneriske kvaliteter, hvilket Jørgensen
måske selv har erkendt, siden *Eva* blev hans sidste roman. Alli-
gevel udgør den en ikke uvæsentlig brik i fortællingen om Jør-

gensens vej til katolicismen og for at understrege dette, lader forfatteren Agnetes ægtemand, dr. Foersom, frasige sig sin tidligere radikalisme og dyrkelse af darwinismen, hvorefter de begge dog – ”med megen Selvovervindelse” – konverterer til ”den katholske Religion” (s. 124). Den bemærkelsesværdige anvendelse af ordet ”Selvovervindelse” spejler Jørgensens egne sjælelige kampe på vejen til hans omvendelse, der netop præger *Mit Livs Legende*. Alligevel formidles hans budskab entydigt på romanens sidste side: Agnete bliver ikke som Eva ”de Levendes Moder, men Moderen til det evige Liv ...” (s. 125).

Konklusion

Kampen om at finde denne evighed, der indledtes i Jørgensens første roman, *Foraarssagn* – med tydelige selvbiografiske træk – er nu under alle omstændigheder forbi, og den vej har Jørgensen selv fulgt. For øvrigt kan den ligeledes gås, skildres og følges i ren lyrisk form i den ligeledes åbenlyst selvbiografisk anlagte digtsamling *Bekendelse* (1894), hvis tekster spænder over ti år. Også de i denne artikel analyserede romaner er delvis selvbiografisk bekendelseslitteratur. Men på trods af det tilbagevendende hovedmotiv, den undertiden kringlede og i begyndelsen vel nok ubevidste vej til Jørgensens endelige optagelse i den katolske kirke, er teksterne i kraft af den skiftende tematiske vægtning langt fra statiske, men grænseoverskridende og således af betydelig kunstnerisk kvalitet, selvom man nok ikke uforbeholdent – i hvert fald hvad angår netop *denne* del af Jørgensens forfatterskab – bør anvende Hans Otto Jørgensens indledningsvis citerede ord: ”Johannes Jørgensen var et geni ...”.

Langt mere indsigtfuld og dermed værdifuld er Erik Skyum-Nielsens karakteristik af de første ungdomsromaner, så lad Skyum-Nielsen her få det sidste eller næstsidste ord, selvom man ikke nødvendigvis er enig med ham i alle punkter:

Romanernes hovedpersoner er unge drømmere, let genkendelige versioner af forfatteren selv. Der er tale om bekendelseslitteratur skrevet på en grundlæggende følelse af at stå uden for livet, som en fremmed. – Nogen egentlig handlingsgang er der ikke, snarere forløber romanerne gennem stemninger i en kærlighedshistorie, som begynder i livsappetit og erotisk begær, men munder ud i livslede og angst. Kærligheden splittes i seksualitet og åndelig kærlighed, omverdenen i byen, der er anonym og truende, og hjemstavns fredelige natur, der er et hvilested. (1980, s. 70)

Og endelig kan det i en litteraturhistorisk sammenhæng være på sin plads at pege på den betydning, Jørgensens ungdomsromaner har haft for Johannes V. Jensen – et ellers umage par.⁷ I bogen *Rudyard Kipling* (1912) skriver Jensen således i sin beskrivelse af sin tid i Viborg Katedralskole i årene 1890-93: "Vi offrede vore faa Lommeskillinger som ellers skulde være brugt til Tobak for at komme i Besiddelse af [Jørgensens] 'En Fremmed' eller 'Sommer'" (s. 9). Og i Jensens efterladte bibliotek fandtes eksemplarer af *Sommer*, *Livets Træ* og *Hjemvee*. Det er alment kendt, at Jensens to ungdomsromaner *Danskere* (1896) og *Einar Elkær* (1898) er påvirkede af Jørgensens tidlige romaner, og Anders Thyrring Andersen peger i denne sammenhæng endvidere på *Kongens Fald* (1900-01) og en række digte som tekster af Jensen, i hvilke man finder en række spor af Jørgensens ungdomsromaner – en perspektivudvidende henvisning, der også kan bidrage til en – i hvert fald litteraturhistorisk – rehabilitering og anspore til en videre undersøgelse af Johannes Jørgensens eventuelle indflydelse på senere dansk litteratur.

7 Se Anders Thyrring Andersen: "Min Sjæls Ø, aldrig kom jeg der. Længslen, øen og Johannes Jørgensen-inspirationen i Johannes V. Jensens digte", i *I Nuets Spejl. Læsninger i Johannes V. Jensens digte*, redigeret af Anders Thyrring Andersen, Per Dahl og Aage Jørgensen, Gyldendal, 2008, s. 55-89, og "Min Sjæls Ø, aldrig kom jeg der. Længslen, det religiøse og Johannes Jørgensen-inspirationen i Johannes V. Jensens digte", i *Via Ricordi. En antologi om Johannes Jørgensen*, redigeret af Stig Holsting og Oluf Schönbeck, Johannes Jørgensen Selskabet, 2012, s. 137-166.

REFERENCER

- Bibelen* (1992). *Salmernes Bog* 103, vers 15-16. Det Danske Bibelselskab. <https://www.bibelselskabet.dk/brugbibelen/bibelenonline/SI/103>
- Brandes, G. (1892, 9. juni). Anmeldelse af *Sommer*. *Kjøbenhavns Børs-Tidende*, upag. (1-2).
- Brøndsted, M., & Kristensen, S.M. (1974). *Danmarks Litteratur fra 1870 til Nutiden* (bd. 2., 7. opl.). Gyldendals Uglebøger.
- Claussen, S. (1894). Et Brev om Livets Træ. *Taarnet. Illustreret Maanedskrift for Kunst og Litteratur* (J. Jørgensen, red.), oktober 1983, s. 31-36. Fotogr. optryk: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/C.A. Reitzel, 1981.
- Claussen, S. (1897, 24. april). Anmeldelse af *Den yderste Dag*. *Lolland-Falsters Folketidende*, upag. (2).
- Frederiksen, E. (1946). *Johannes Jørgensens Ungdom*. Gyldendal.
- Hansen I.F. (red.). (1987). *Litteraturhåndbogen* (3. udg., 2. opl.). Gyldendal.
- Jacobsen, J.P. (1882). "Mogens" (1872). *Mogens og andre Noveller*. Gyldendal.
- Jansen, F.J.B. (1977). *Dansk litteraturhistorie* (bd. 4, 2. udg.). Politikens Forlag.
- Jensen, Johannes V. (1912). *Rudyard Kipling*. V. Pios Forlag.
- Jones, W.G. (2008). *Han blev aldrig italiener*. *Johannes Jørgensens forfatterskab*. Johannes Jørgensen Selskabet.
- Jones, W.G. (2009). *Omkring Johannes Jørgensen. Artikler og essays 1959-2009*. Johannes Jørgensen Selskabet.
- Jørgensen, J. (1888). *Foraarssagn*. Hauberg.
- Jørgensen, J. (1890). *En Fremmed*. Cammermeyer.
- Jørgensen, J. (1892). *Sommer*. P.G. Philipsens Forlag.
- Jørgensen, J. (1893). *Livets Træ*. P.G. Philipsens Forlag.
- Jørgensen, J. (1894). *Hjemøe*. Philipsen.
- Jørgensen, J. (1897). *Den yderste Dag*. Det Nordiske Forlag.
- Jørgensen, J. (1900). *Vor Frue af Danmark*. Det Nordiske Forlag.
- Jørgensen, J. (1901). *Eva*. Det Nordiske Forlag.
- Jørgensen, J. (1904). *Græs*. Gyldendal.

- Jørgensen, J. (1915). *Udvalgte Værker* (bd. 1-7). Gyldendal.
- Jørgensen, J. (2021). *Jørgensens ungdomsromaner*. Efterord Hans Otto Jørgensen. Gladiator.
- Jørgensen, J.C. (red.). (2001a). Jørgensen, Johannes. I J.C. Jørgensen (red.), *Dansk forfatterleksikon* (bd. 1). *Biografier* (s. 234-235). Rosinante.
- Jørgensen, J.C. (2001b). Livets Træ. I J.C. Jørgensen (red.), *Dansk forfatterleksikon* (bd. 2). *Værker* (s. 181-182). Rosinante.
- Møller, P.S. (2006). Johannes Jørgensens romaner – en litterær analyse. I O. Schönbeck & S. Holsting (red.), *Fagerø. En antologi om Johannes Jørgensen* (s. 19-51). Johannes Jørgensen Selskabet.
- Petersen, C.S., & Andersen, V. (1925). *Illustreret dansk Litteraturhistorie* (bd. 4.). Gyldendal.
- Rossel, S.H. (2012). Johannes Jørgensen som katolsk forfatter i den danske litteraturhistoriske tradition. I S. Holsting & O. Schönbeck (red.), *Via Ricordi. En antologi om Johannes Jørgensen* (s. 183-200). Johannes Jørgensen Selskabet.
- Rossel, S.H. (2016). Johannes Jørgensens konversion belyst gennem *Rejsebogen, Mit Livs Legende og Vor Frue af Danmark*. I S. Holsting, B. Alkjær & O. Schönbeck (red.), *Novembersjæl* (s. 153-192). Johannes Jørgensen Selskabet.
- Skyum-Nielsen, E. (1980). Johannes Jørgensen. I T. Brostrøm & M. Winge (red.), *Danske digtere i det 20. århundrede* (3. udg., bd. 1, s. 65-83). G.E.C. Gads Forlag.
- Thomsen, E. (1962). *Dansk Litteratur efter 1870* (2. udg.). Rosenkilde og Bagger.